

**INGLIZ, RUS VA O‘ZBEK TILLARIDA “JASORAT” VA “SABR-TOQAT”NI
IFODALOVCHI LEKSIK BIRLIKLARNING QIYOSIY-
LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI**

Axmadova Feruza Zarifovna

Oriental Universitetida ingliz tili o‘qituvchi

Orcid: <https://orcid.org/0009-0005-1222-2772/>

E-mail: feruzaaxmadova7@gmail.com/

+998937311507

Norqulova Farangiz

Oriental Universiteti Samarqand kampusi filologiya va tillarni o‘qitish:

ingliz tili yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

farangiznorqulova19@gmail.com/

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ingliz, rus va o‘zbek tillarida “jasorat” hamda “sabr-toqat” tushunchalarini ifodalovchi leksik birliklarning qiyosiy-lingvistik, semantik va lingvokulturologik xususiyatlari keng yoritiladi. Tadqiqot davomida ushbu tushunchalarning semantik maydoni, sinonimik qatlamlari, konnotativ ma’nolari, uslubiy xususiyatlari hamda nutqdagi qo‘llanish doirasi chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, mazkur tushunchalarning har bir til egalarining mentaliteti, tarixiy taraqqiyoti va madaniy qadriyatlari bilan uzviy bog‘liqligi ilmiy asosda ochib beriladi.

Kalit soʻzlar: jasorat, sabr-toqat, semantik maydon, lingvokulturologiya, sinonimiya, qiyosiy tilshunoslik.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslik fanida insoniy fazilatlarni ifodalovchi tushunchalarni qiyosiy va tizimli oʻrganish muhim ilmiy yoʻnalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Chunki har bir til nafaqat aloqa vositasi, balki oʻzida muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti, dunyoqarashi, ruhiyati va madaniy qadriyatlarini mujassamlashtirgan murakkab tizimdir. Ayniqsa, “jasorat” va “sabr-toqat” kabi tushunchalar inson hayotida muhim oʻrin tutuvchi axloqiy kategoriyalar sifatida barcha tillarda uchraydi, biroq ularning ifodalanishi, semantik qamrovi va qoʻllanish xususiyatlari har bir tilning oʻziga xos milliy-madaniy kontekstiga bogʻliq holda shakllanadi.

Mazkur tushunchalar insonning ichki ruhiy dunyosi, irodaviy sifatleri, qiyinchiliklarga munosabati va jamiyatdagi oʻrnini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. “Jasorat” koʻproq faol harakat, xavfga qarshi turish va qatʼiyat bilan bogʻliq boʻlsa, “sabr-toqat” insonning bardoshlilik, chidamliligini va ruhiy barqarorligini ifodalaydi. Shu jihatdan ushbu tushunchalarni turli tillarda qiyosiy tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki falsafiy va madaniy jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, globallashuv sharoitida turli tillar va madaniyatlar oʻrtasidagi aloqalar tobora kengayib borayotgan bir paytda, insoniy qadriyatlarni ifodalovchi leksik birliklarning mazmun-mohiyatini chuqur anglash zarurati ortmoqda. Tadqiqotning maqsadi ingliz, rus va oʻzbek tillarida “jasorat” va “sabr-toqat” tushunchalarining semantik va lingvokulturologik xususiyatlarini aniqlash, ularning oʻxshash va farqli jihatlarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun qiyosiy-tahliliy, semantik va tavsifiy metodlardan foydalanildi [1].

Asosiy qism. “Jasorat” tushunchasi semantik jihatdan insonning qoʻrquvni yengib oʻtish, xavf-xatar qarshisida dadil turish va qatʼiyat bilan harakat qilish kabi sifatlarini

o'zida mujassam etadi. O'zbek tilida ushbu tushuncha “jasorat”, “mardlik”, “botirlik”, “dovyuraklik”, “qo'rqmaslik” kabi sinonimik birliklar orqali ifodalanadi. Bu birliklarning har biri o'ziga xos semantik noziklikka ega. Masalan, “mardlik” ko'proq axloqiy poklik va vijdon bilan bog'liq bo'lsa, “botirlik” qahramonlik va jasur harakatlarni bildiradi, “dovyuraklik” esa hissiy-emotsional kuch bilan ajralib turadi.

Ingliz tilida “jasorat” tushunchasi “courage”, “bravery”, “boldness”, “fearlessness” kabi birliklar bilan ifodalanadi. “Courage” eng umumiy tushuncha bo'lsa, “bravery” ko'proq qahramonlik bilan bog'liq, “boldness” esa ba'zan salbiy konnotatsiyaga ega bo'lishi mumkin. Rus tilida esa “смелость”, “храбрость”, “мужество”, “отвага” kabi birliklar mavjud bo'lib, ular orasida “мужество” keng semantik qamrovga ega [2].

“Sabr-toqat” tushunchasi esa insonning qiyinchiliklarga bardosh berish, vaqt o'tishi bilan muammolarni yengib o'tish va ruhiy barqarorlikni saqlash qobiliyatini anglatadi. O'zbek tilida “sabr”, “bardosh”, “chidamlilik”, “matonat” kabi birliklar keng qo'llaniladi. Bu tushuncha ko'pincha diniy va ma'naviy mazmun bilan boyitilgan. Ingliz tilida “patience”, “endurance”, “perseverance”, “tolerance” kabi birliklar mavjud bo'lsa, rus tilida “терпение”, “стойкость”, “выносливость” kabi variantlar qo'llaniladi [3].

Qiyosiy tahlil natijalari uchala til o'rtasida umumiylik mavjudligini ko'rsatsa-da, ularning qo'llanishida milliy xususiyatlar muhim rol o'ynaydi. Ingliz tilida individualizm ustun bo'lsa, rus tilida tarixiy tajriba, o'zbek tilida esa ma'naviy qadriyatlar ustuvor hisoblanadi [4].

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, “jasorat” va “sabr-toqat” tushunchalari insoniyat uchun universal bo'lgan axloqiy kategoriyalar sirasiga kiradi. Biroq ularning har bir til tizimidagi ifodalanishi va talqini milliy madaniyat, tarixiy rivojlanish va ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. O'zbek tilida bu tushunchalar ko'proq ma'naviy va axloqiy qadriyatlar bilan bog'langan bo'lsa, ingliz tilida ular individual

psixologik sifat sifatida namoyon bo‘ladi, rus tilida esa ijtimoiy va tarixiy tajriba bilan uzviy aloqada ifodalanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sinonimik qatorlarning boyligi va semantik differensiasiya darajasi tilning rivojlanganligi hamda xalqning madaniy tajribasini aks ettiradi. “Jasorat” va “sabr-toqat” tushunchalarining chuqur lingvokulturologik tahlili tarjima amaliyotida, madaniyatlararo kommunikatsiyada hamda til o‘rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar boshqa tillar materiallari asosida kengaytirilsa, insoniy fazilatlarning til tizimidagi ifodasi yanada chuqurroq o‘rganilishi mumkin. Bu esa qiyosiy tilshunoslik va lingvokulturologiya fanlarining rivojiga sezilarli hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Saussure F. *Course in General Linguistics*. – London: Duckworth, 1983.
2. Vinogradov V.V. *Russkiy yazyk (Grammaticheskoe uchenie o slove)*. – Moskva, 2001.
3. Rahmatullayev Sh. *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*. – Toshkent, 2020.
4. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge University Press, 2003.
5. Lyons J. *Semantics*. – Cambridge University Press, 1977.
6. Apresyan Yu.D. *Lexical Semantics*. – Moscow, 1995.
7. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through Their Key Words*. – Oxford University Press, 1997.
8. Halliday M.A.K. *An Introduction to Functional Grammar*. – London: Arnold, 2004.